

บทที่ 3

ประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาในงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำโขง

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้คือพื้นที่ที่ติดกับลุ่มน้ำโขงในเขตภาคเหนือประเทศไทยคือ อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และพื้นที่ที่ติดกับลุ่มน้ำโขง ในเขตภาคเหนือของสปป.ลาวคือ แขวงบ่อแก้วจากการศึกษาและการลงพื้นที่ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาในงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำโขงดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำโขง
 - 1.1 ความสัมพันธ์ในพื้นที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว
 - 1.2 พุทธปฏิมาในพื้นที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และแขวงบ่อแก้ว สปป. ลาว
2. ภูมิปัญญาในงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำโขง
 - 2.1 ภูมิปัญญาในด้านการสร้างพุทธปฏิมา
 - 2.2 ภูมิปัญญาในด้านการใช้ประโยชน์
 - 2.3 ภูมิปัญญาในด้านการอนุรักษ์

1.ประวัติความเป็นมาของงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำโขง

1.1ความสัมพันธ์ในพื้นที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และแขวงบ่อแก้ว สปป. ลาว

อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของเป็นอำเภอสำคัญในจังหวัดเชียงรายที่มีพื้นที่ติดกับลำน้ำโขง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีพรมแดนติดกับแขวงบ่อแก้วใน สปป.ลาว นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ได้ทำการศึกษา และพบหลักฐานหลายอย่างทั้งทางด้านวัตถุที่เป็นรูปธรรม และคติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งหลักฐานทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมดังกล่าวสามารถสะท้อนความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์: เนื่องจากพื้นที่บริเวณอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของในอดีตนั้น เป็นที่ตั้งของอาณาจักรโบราณคือ เมืองเชียงแสนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ: อาณาเขตของอาณาจักรอาจขยายข้ามลำน้ำกินพื้นที่ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำ: แสดงให้เห็นว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น พื้นที่ในแถบบริเวณนี้เคยร่วมอยู่ภายใต้อาณาจักรเดียวกันบนความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง พื้นที่แห่งนี้มีทำเลที่ดีทั้งในด้านการทหารในอดีตซึ่งมีลำน้ำกว้างเป็นแนวป้องกัน เป็นจุดศูนย์กลางทางการค้าเนื่องจากเป็นจุดเชื่อมต่อถึงอาณาจักรต่างๆ โดยอาศัยลำน้ำโขงเป็น

ทางสัญจร เมืองเชียงแสนตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันจึงกลายเป็นจุดควบคุมเส้นทางการค้าระหว่างล้านนา ล้านช้าง จีนตอนใต้ พม่า ไทใหญ่ และสยาม ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชุมชนในแถบนี้รับเอาวัฒนธรรมที่มาจากที่ต่างๆ ผสมผสานจนกลายเป็นแบบฉบับของคนซึ่งปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในผลงานศิลปกรรม

จากการศึกษาความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์ สามารถกล่าวได้ว่า ดินแดนแถบนี้มีความสัมพันธ์ร่วมกันมาตั้งแต่ในสมัยตำนาน หรือสมัยนิยายที่นิทานปรัมปราสำคัญ คือ ตำนานขุนบรม ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของขุนบรมที่ส่งลูกชายทั้ง 7 คนไปครองอาณาจักรต่างๆ 7 แห่ง ได้แก่ ขุนลอรองเมืองขวา (หลวงพระบาง) ขุนยี่ผาลานครองเมืองห่อแต ขุนสามจุกครองเมืองพิมาย ขุนไสผงครองเมืองโยนกนาคพัน(ล้านนา) ขุนจ้าวอินครองเมืองอโยธยา ขุนลกกรมครองเมืองคำเกิด และขุนเจ็ดเจ็องครองเมืองชิงขวาง เมืองหรืออาณาจักรที่ว่านั้นมีอยู่ 2 อาณาจักรคือ อาณาจักรหนึ่งอยู่บริเวณเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว และอีกอาณาจักรหนึ่งอยู่ทางตอนบนของประเทศไทย บริเวณเมืองเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และน่านในปัจจุบัน อาณาจักรทั้ง 2 นั้นมีความสัมพันธ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นทั้งในด้านชาติพันธุ์ การเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติทั้งในระดับสูง และระดับชาวบ้าน ในบางครั้งความสัมพันธ์ดังกล่าวก็มีทั้งราบรื่น และขัดแย้งจนถึงขั้นรบราฆ่าฟันซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้ง เหตุดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ แต่ในการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านั้นไม่สามารถทำให้ศรัทธาของผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงในแถบนี้เปลี่ยนแปลงได้ โดยเฉพาะศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาซึ่งแสดงออกมาเป็นรูปธรรมในงานพุทธศิลป์ เช่น งานศิลปกรรม งานประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้างในด้านพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคที่พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนแถบสุวรรณภูมิในสมัยพระเจ้าฟ้าจุ่ม สืบเนื่องถึงสมัยพระเจ้าสามแสนไท ต่อมาเมื่อถึงยุคพระเจ้าโพธิสาราช ซึ่งในขณะนั้นทั้งล้านนาและล้านช้างมีเมืองหลวงพระบางเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร มีเหตุการณ์สำคัญที่โดดเด่น ได้แก่ การอัญเชิญพระไตรปิฎก พระพุทธรูปสำคัญ และพระสงฆ์จากเมืองเชียงใหม่ขึ้นไปยังหลวงพระบาง ต่อมาเมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระพุทธศาสนาเริ่มเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายครอบคลุมพื้นที่ที่พระองค์ทรงปกครองอยู่ จนเมื่อเข้าสู่ยุคที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ฝรั่งเศส และสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันที่ทั้งสองประเทศมีเอกราชไม่เป็นเมืองขึ้นต่อกันและกัน พระพุทธศาสนาก็ยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้คนทั้งสองฝั่งโขงมาโดยตลอด

จากความสัมพันธ์ดังที่กล่าวมาในข้างต้น มีหลักฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏทั้งในฝั่งประเทศไทย คือที่ อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ กับที่แขวงบ่อแก้วใน สปป.ลาว หลักฐานที่สำคัญดังกล่าวนี้

สามารถสะท้อนความสัมพันธ์ของผู้คนบนดินแดนแถบนี้ ตลอดเวลาที่ผ่านมาแม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมากมาย ซึ่งล้วนส่งผลต่อคติความเชื่อบางอย่างในพุทธศาสนาของชาวบ้านที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่มีสิ่งหนึ่งซึ่งยังคงความสำคัญและสามารถดำรงอยู่จนปรากฏให้เห็นในปัจจุบันคือ ตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นนามธรรมคือ คำสอนของพระองค์ และที่เป็นรูปธรรมนั้นก็คือ พระพุทธรูปปฏิมาหรือพระพุทธรูป ซึ่งเป็นผลงานศิลปกรรมแบบพุทธศิลป์

1.2 พุทธปฏิมาในพื้นที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และแขวงบ่อแก้ว สปป. ลาว

ศรัทธาสืบเนื่องมาจากอดีตของผู้คนที่ติดต่อพระพุทธศาสนาทั้งในฝั่งประเทศไทย คือที่ อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ กับที่แขวงบ่อแก้วใน สปป.ลาว นั้นมีความสัมพันธ์กันหลายมิติ แต่ที่เห็นเป็นรูปธรรมได้มากที่สุดคือ ผลงานด้านพุทธศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ พระพุทธรูปปฏิมา

ปัจจุบันแม้จะยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่แน่ชัดว่า พระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นมาแทนพระพุทธเจ้านั้นเกิดขึ้นในยุคสมัยใด หากเชื่อตามตำนานพุทธประวัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงว่า พระพุทธรูปมีการสร้างตั้งแต่ในครั้งพุทธกาลแล้ว กล่าวคือ ตามตำนานพุทธประวัติได้กล่าวถึงมูลเหตุแห่งการสร้างพระพุทธรูปว่า เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปประทานเทศนาโปรดพระพุทธรमारดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และทรงประทับอยู่บนนั้นเป็นเวลา 1 พรรษา พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งกรุงสาวัตถีบนโลกมนุษย์มีความระลึกถึงพระองค์ จึงสั่งให้ช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทร์แดง ประดิษฐานไว้เหนือพระอาสนะที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ ทรงปฏิบัติต่อพระพุทธรูปองค์นี้คล้ายเดียวกับพระศาสดาประทับอยู่ ครั้นออกพรรษาพระพุทธองค์เสด็จลงสู่โลกมนุษย์ พระแก่นจันทร์ก็ได้ลุกขึ้นรับเสด็จ ก็มีพุทธคำรัสว่าให้พระแก่นจันทร์สนองหน้าที่พระองค์ต่อไปเกิด พุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปจึงถือได้ว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้เคารพบูชากันตั้งแต่นั้นมา

แต่จากการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน ได้หลักฐานที่แสดงว่าพระพุทธรูปสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในแคว้นคันธาราฐ ประเทศอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 6 ที่มีลักษณะรูปแบบผสมผสานระหว่างศิลปะกรีกกับศิลปะอินเดียโดยราชวงศ์กุษาณะ (Kushan) ซึ่งอพยพมาจากภาคกลางของทวีปเอเชีย และนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทนิกาย เนื่องจากชนชาติกรีกเป็นเจ้าศิลปะการแกะสลัก เทวรูปของช่างชาวกรีก เช่น อะปอลโล วินัส ฯลฯ มักแกะสลักให้เป็นเหมือนมนุษย์ที่สุด เมื่อเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ช่างเหล่านี้ก็ได้รับความบันดาลใจในพุทธประวัติอย่างลึกซึ้ง เป็นเหตุให้ผลิตพุทธปฏิมาขึ้นบูชาแทนเทวรูป พระพุทธรูปที่ปรากฏจึงสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติแห่งปัญญา ความบริสุทธิ์ ความกรุณา สามัญชนเพียงแต่เห็นเท่านั้นก็รู้สึกว่าเป็นผู้ที่มีพระเมตตาต่อโลกอย่างมาก และหมดจากกิเลสแล้ว นักโบราณคดีจึงได้จัดพระพุทธรูปที่

สร้างขึ้นในแคว้นคันธาราฐนี้เป็นพระพุทธรูปแบบแรก จากนั้นจึงนิยมแพร่หลายในหมู่ชนที่นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะในสกุลช่างต่างๆของอินเดีย

พุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปรุ่นแรกเรียกกันว่าแบบคันธาระ มีลักษณะดังนี้คือ ดวงพระพักตร์กลม พระนาสิกโด่งอย่างฝรั่ง พระเนตรอยู่ในอาการครึ่งสมาธิ บางครั้งมีพระมัสสุ พระเกศามุนเกล้าเป็นเมาลี ไม่ได้ขมวดเป็นก้นหอยต่างๆ ที่พระพุทธรองค์จริงๆ นั้นปลงพระเกศา แต่ปฏิมากรคงมีความคิดว่า ถ้าให้พระพุทธรูปปลงพระเกศอย่างพระสาวกก็จะไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายว่าองค์ใดเป็นพระศาสดา องค์ใดเป็นพระสาวก อีกประการหนึ่งเนื่องจากพระศาสดาอยู่ในวาระกษัตริย์ไว้พระเกศายาวรัดเกล้า เพราะฉะนั้นจึงสร้างพระพุทธรูปให้มีพระเกศา ส่วนพระวรกายนั้น สร้างให้เห็นกล้ามเนื้อ และเส้นเอ็นอย่างชัดเจนภายใต้จีวรบางๆ พระพุทธรูปแบบนี้ที่นี้ได้มีการขุดพบทั่วไปในอินเดียตอนเหนือและอาฟกานิสถาน ต่อมาไม่นานก็เกิดพุทธศิลป์แบบอินเดียแท้ขึ้น มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองมถุราและเมืองอมราวดี ที่เมืองอมราวดีนี้เป็นเมืองสำคัญของรัฐคันธาระในอินเดียได้ พุทธศาสนาในที่นี้รุ่งเรืองมากในพุทธศตวรรษที่ 7-8 มีการสร้างพระสถูปใหญ่ๆ และพระพุทธรูปที่เชื่อว่าเป็นการเริ่มต้นของการผสมผสานระหว่างตำนานเรื่องเล่ากับพุทธปฏิมาที่เป็นรูปภาพแบบอุดมคติ ดังนั้นยุคนี้จึงปรากฏพระพุทธรูปอินเดียแบบอมราวดีซึ่งเป็นรูปแบบแรกๆ เป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของการเริ่มต้นรูปแบบของพระพุทธรูปที่ส่งผลมาถึงปัจจุบันซึ่งมีพุทธลักษณะคือ มีลักษณะเหมือนมนุษย์ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย ไม่เป็นอย่างแบบคันธาระ

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 9-13 เมื่ออินเดียเข้าสู่ยุคศิลปะแบบคุปตะซึ่งถือว่าเป็นยุคที่ศิลปะมีความโดดเด่นถือว่าเป็นยอดของศิลปะอินเดีย พระพุทธรูปในยุคนี้ถือว่าเป็นรูปแบบเป็นอุดมคติแบบอินเดียอย่างแท้จริง ซึ่งมีความงดงามอย่างลึกซึ้ง นักวิชาการแยกยุคของการสร้างพระพุทธรูปออกเป็นสองยุคคือ ยุคต้นกับยุคปลาย โดยที่พระพุทธรูปในยุคต้นคุปตะนั้นเป็นงานศิลปะในสกุลช่างมถุรา จะมีลักษณะเด่นตรงที่ รั้วจีวรที่เป็นรั้วอ่อนนุ่มแยกออกจากกัน และที่รั้วรอยอยู่บนผ้าที่บางแนบพระวรกายคล้ายผ้าเปียกน้ำ ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคปลายของศิลปะคุปตะซึ่งเป็นงานศิลปะในสกุลช่างสารนาถ พระพุทธรูปที่สร้างจึงเริ่มลดรายละเอียดของรอยรั้วผ้าที่ขยับลงจนกลายเป็นแบบเกลี้ยงและเรียบดังในที่สุด ในการสร้างพระพุทธรูปในยุคนี้จะมีรูปแบบหรือพุทธลักษณะที่เป็นไปตามอุดมคติของมหาบุรุษ จากนั้นต่อมาเมื่อเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 12 -18 เป็นยุคสมัยที่พระพุทธรูปในอินเดียเริ่มเสื่อมความนิยมลง แต่ยังพอปรากฏหลักฐานเฉพาะเพียงบางพื้นที่คือ อาณาจักรปาละ อาณาจักรกัศมีร์ และอาณาจักรโจषะ พระพุทธรูปที่พบในระบะนี้จะเรียกว่าเป็นศิลปะปาละ ศิลปะกัศมีร์ และศิลปะโจषะหรือศิลปะแบบนาคปฏิกานัมตามลำดับ ตั้งแต่นั้นมาก็ปรากฏรูปพุทธปฏิมาซึ่งแพร่หลายออกไปทั้งทางน้ำและทางบกสู่ภูมิภาคต่างๆ เท่าที่แรงศรัทธาจะไปถึง

ในดินแดนสุวรรณภูมิได้พบหลักฐานโบราณวัตถุที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในดินแดนนี้รับเอารูปแบบการสร้างพระพุทธรูปมาตั้งแต่เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 8-9 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อารยธรรมขอมกำลังแพร่กระจายอยู่ทั่วภูมิภาคสุวรรณภูมิ พระพุทธรูปที่พบส่วนใหญ่จะมีขนาดไม่ใหญ่โตเกินกำลังคนที่จะสามารถเคลื่อนย้ายได้เพียงคนไม่กี่คน เช่น พ่อค้า หรือพระสงฆ์ที่เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยอาณาจักรล้านช้างภายใต้การปกครองพระเจ้าฟ้างุ้ม ทรงรวบรวมหัวเมืองทางเหนือลุ่มน้ำโขงรวมทั้งภาคอีสานของไทย และสถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นราว พ.ศ. 1896 พระองค์มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของอาณาจักรอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง ส่วนศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของชุมชนในพื้นที่ภาคอีสานในยุคนั้นอยู่ที่ลุ่มน้ำชีจะอยู่ที่เมืองสาเกตนคร และเมืองสุวรรณภูมิ (ร้อยเอ็ด และยโสธร) ซึ่งต่อมาได้ตั้งเมืองเป็นปึกแผ่นราวพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา และอพยพชุมชนขยายบ้านเรือนเพื่อหาที่ทำกินไปตามลุ่มน้ำชีฝั่งทิศตะวันตกของภูมิภาค ทำให้เกิดเป็นเมืองต่างๆ ในเวลาต่อมา เมืองต่างๆ ที่กล่าวมาล้วนรับเอาอิทธิพลจากวัฒนธรรมลาวล้านช้างโดยตรง จากความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้ชุมชนลุ่มน้ำชีมีความสัมพันธ์กับชุมชนตามลุ่มน้ำอื่นๆ ในภาคอีสานรวมทั้งในฝั่งขวาแม่น้ำโขงซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง แม้ต่อมาอาณาจักรลาวล้านช้างจะแตกเป็น 3 อาณาจักรคือ อาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรจำปาสัก แต่ไม่ได้ส่งผลต่อความศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนตามลุ่มน้ำชีที่มีต่อพระพุทธศาสนาเลยแม้แต่น้อย พระพุทธศาสนายังคงรุ่งเรืองเช่นที่เคย และความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปยังคงอยู่สืบเนื่องจวบจนถึงยุคปัจจุบัน

ในอดีตพื้นที่ในอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ กับที่แขวงบ่อแก้วใน สปป.ลาวเป็นอาณาจักรหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งเรียกว่าสุวรรณภูมิ ชนพื้นถิ่นในสุวรรณภูมิเริ่มมีการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8-9 ดังปรากฏหลักฐานโบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูป และประติมากรรมดินเผา รูปพระสงฆ์ โบราณวัตถุดังกล่าวมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกับศิลปะแบบอมราวดีของอินเดีย วัตถุโบราณดังกล่าวสามารถใช้เป็นหลักฐานสำคัญในการเริ่มต้นนับถือพระพุทธศาสนาของชาวพื้นถิ่นระยะแรกในแถบสุวรรณภูมิ จากหลักฐาน และข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการหลายท่านทำให้ทราบว่า มีการสร้างพระพุทธรูปในลักษณะที่เป็นภาพบุคคลมานานแล้ว การสร้างพระพุทธรูปโดยทั่วไป ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันมีรายละเอียดหลายอย่างที่เป็นระบบสอดคล้องกันจนกลายเป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งพระพุทธรูป อันเป็นผลงานศิลปะประเภทประติมากรรม กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการเดียวกันกับการสร้างผลงานศิลปะประเภทประติมากรรมโดยทั่วไป โดยเริ่มจากการกำหนดวิธีการสร้าง แยกวิธีการสร้างไปตามประเภท หรือปางของพระพุทธรูป

เนื่องจากเมืองเชียงแสนเป็นราชธานีเก่าแก่ หรือเรียกได้ว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรมาตั้งแต่ก่อนล้านนาจะกลายเป็นราชธานี ณ เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย นักวิชาการ ได้พบพระพุทธรูปของล้านนาในยุคแรกมีลักษณะคล้ายคลึงกับศิลปะสกุลช่างหริภุญไชย ที่มีความสืบเนื่องจากศิลปะสมัยลพบุรีเป็นอย่างมาก ทั้งด้านวิธีการผลิตและรูปแบบมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะที่เรียกว่า "พระพุทธรูปแบบเชียงแสน" พระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกคงเริ่มสร้างก่อนหรือในระยะแรกของแคว้นล้านนาเป็นราชธานีที่ เมืองเชียงใหม่ ซึ่งพบได้น้อยมาก นอกนั้นเป็นการสร้างเลียนแบบในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538) จากนั้นรูปแบบก็มีการพัฒนาโดยรับเอารูปแบบมาจากอาณาจักรใกล้เคียงที่ร่วมยุคกัน เช่น สุโขทัย และพม่า

รูปแบบพระพุทธรูปสมัยล้านนา หรือเชียงแสนมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ คือ พระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกจะมีพระวรกายอวบอ้วน มักประทับนั่งในท่าขัดสมาธิเพชร(สมาธิขัด)เหนือปัทมาสน์หรือฐานรูปบัวคว่ำ-บัวหงาย สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 19 สมัยต่อมาก็ยังพบการสร้างพระพุทธรูปที่มีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ขึ้นมาอีก นักวิชาการเรียกพระพุทธรูปกลุ่มนี้ว่า "พระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่น 2" หรือ "แบบเชียงแสนสอง" รูปแบบมีการพัฒนาโดยรับเอามาจากศิลปะสุโขทัย คือ พระวรกายเพรียวเล็กกลง เค้าพระพักตร์เป็นรูปไข่ พระรัศมีรูปเปลว และชายจีวรยาวลงมาจรดพระนาภี ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 จึงเริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปแบบทรงเครื่อง และมักให้ความสำคัญกับการตกแต่งตรงส่วนฐานที่มีลวดลายซับซ้อนและยกสูงชัน ลักษณะมากมายหลากหลายของพระพุทธรูปสมัยล้านนาเริ่มเด่นชัดขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ที่ปรากฏอิทธิพลของศิลปะแบบสุโขทัยและศิลปะแบบพม่ารุ่นหลัง โดยเฉพาะรูปแบบศิลปะของสุโขทัยที่ยังสืบเนื่องความนิยม อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรล้านช้าง ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ รูปแบบพระพุทธรูปสมัยล้านนามีความหลากหลาย แต่ในความหลากหลายนั้นยังสามารถสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะของตนได้เป็นอย่างดี

ภาพจากหนังสือพระพุทธรูปและเทวรูป : ศิลปะล้านนา สุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์

พระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก (เชียงแสนสิงห์ 1) จะมีพระวรกายอวบอ้วน

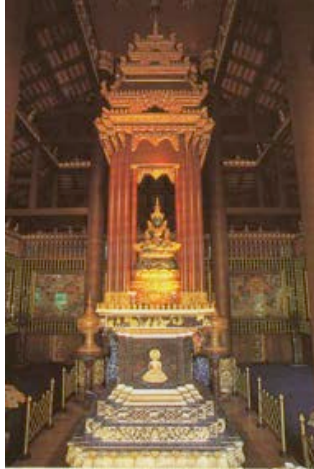
ภาพจากหนังสือพระพุทธรูปและเทวรูป : ศิลปะล้านนา สุโขทัย อยุรยา และรัตนโกสินทร์
พระพุทธรูปปฏิมาแบบเขี้ยวแสนสอง พระวรกายเพรียวเล็กกลอง เค้าพระพักตร์เป็นรูปไข่
พระรัศมีรูปเปลว และชายจีวรยาวลงมาจรดพระนาภี

ภาพจากหนังสือพระพุทธรูปและเทวรูป : ศิลปะล้านนา สุโขทัย อยุรยา และรัตนโกสินทร์
พระพุทธรูปปฏิมาแบบทรงเครื่อง เขี้ยวแสนสาม

จากการสำรวจพบว่าพระพุทธรูป หรือพระประธานในโบสถ์ รวมทั้งพระพุทธรูปสำคัญที่มีความโดดเด่นในพื้นที่วิจัยนั้น พบว่ามีรูปแบบหลากหลาย แต่ในรูปแบบที่หลากหลายนั้นยังมีพุทธลักษณะบางอย่างที่กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะร่วมของพระพุทธรูปปฏิมาลุ่มน้ำโจง ได้แก่ ปางของพระพุทธรูปซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีส่วนน้อยที่เป็นปางอื่นๆ เช่น ปางสมาธิ ปางประธานพร ปางประทับยืนในอริยบทต่าง ๆ

พระพุทธรูปในอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ

วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย และพระแก้วซึ่งเป็นพระประธานในวัด

วัดผ้าขาวป่าน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย และพระทันใจซึ่งเป็นพระประธานในวัด

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในอดีตพื้นที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย นั้นถือเป็นอำเภอที่เป็นเมืองเก่า และเป็นต้นกำเนิดของศิลปวัฒนธรรมมากมาย เนื่องจากในอดีตเมืองเชียงแสนในสมัยล้านนาตอนต้นเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรและพระศาสนา และยังถือเป็นเมืองที่เป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปเชียงแสน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามน่าเกรงขามมาก ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ พบว่าประวัติความเป็นมาของพุทธปฏิมาในพื้นที่อำเภอเชียงแสนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นพบว่าการสร้างพุทธปฏิมาในพื้นที่อำเภอเชียงแสนนั้นสร้างขึ้นเพื่อเป็นรูปเคารพที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้เคารพบูชา ซึ่งพุทธปฏิมาองค์แรกที่สร้างขึ้นในเขตพื้นที่อำเภอเชียงแสนนั้นไม่มีประวัติหรือข้อมูลที่แน่ชัด แต่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และข้อมูลที่ตรงกัน

ว่า พุทธปฏิมาในเขตพื้นที่อำเภอเชียงแสนนั้นในอดีตที่สร้างขึ้นนั้นราวพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีลักษณะผสมผสานอิทธิพลของศิลปะปาละ พุกาม และการสืบทอดศิลปะหริภุญชัย ซึ่งมีลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปที่เป็นข้อสังเกตได้คือ มีพระพักตร์กลม อมยิ้ม ขมวดพระเกศาใหญ่ พระวรกายอวบอ้วน ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน จากนั้นช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 รูปแบบลักษณะของพระพุทธรูปปฏิมาได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย รูปแบบลักษณะของพุทธปฏิมาจึงมีลักษณะการผนวกรูปแบบของศิลปะสุโขทัยรวมอยู่ด้วยเช่น ลักษณะของพระวรกายที่เพรียวเล็กลง หรือการประดับด้วยซุ้มจรณะ ซึ่งมีลักษณะโดยรวมดังตัวอย่างเหล่านี้

ภาพลายเส้นตัวอย่าง แสดงลักษณะการผนวกรูปแบบของศิลปะสุโขทัยรวมเข้ากับแบบเชียงแสน (จากซ้ายไปขวา พระประธานวัดพระธาตุหริภุญไชย หลวงพ่อเพชร พระพุทธศรีบุญโยภาส จ.แพร่ และพระนางพญาซุ้มเรือนแก้ว)

พระพุทธรูปแขวงบ่อแก้ว สปป. ลาว

บริเวณพื้นที่ริมน้ำโขง แถบแขวงบ่อแก้ว สปป. ลาว ในอดีตเคยร่วมอยู่ภายใต้อาณาจักรเดียวกันกับเมืองเชียงแสนและเชียงของ ประเทศไทย คือ อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง หลังจากที่พระเจ้าเม็งรายทรงย้ายเมืองจากเชียงแสนไปตั้งเมืองใหม่ที่นครเชียงใหม่ ในระยะแรกศูนย์กลางของอาณาจักรยังอยู่ที่เมืองเชียงราย เชียงแสน ประมาณ 5 ปีต่อมาทรงรวบรวมอาณาจักรเขลางค์นคร หรือเมืองลำปาง เมืองพะเยา เมืองแพร่และเมืองน่านเข้ามาอยู่ภายใต้อาณาจักรล้านนา ต่อมาได้มีการขยายอาณาเขตออกไปทางทิศเหนือถึงแคว้นไทใหญ่ ทิศตะวันออกแผ่อำนาจออกไปไกลถึง ล้านช้าง เมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา ทิศตะวันตกจรดแม่น้ำสาละวินของมอญพม่า

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่แถบนี้มีทั้งความเจริญรุ่งเรือง ความอ่อนแอ และมีการฟื้นฟูสลับปรับเปลี่ยนการปกครองมาโดยตลอด ซึ่งย่อมส่งผลต่อการสร้างงานศิลปกรรม แต่ในปัจจุบัน

ศิลปกรรมหลายอย่างในแขวงบ่อแก้วซึ่งรวมทั้งพระพุทธรูปปฏิมา มีการสร้างสรรค์ที่เริ่มมีลักษณะแบบของตนเอง ในขณะที่เดียวกันรูปแบบของพระพุทธรูปเหล่านั้นยังคงอัตลักษณ์บางอย่างที่สามารถสะท้อนความเชื่อมโยงด้านศิลปกรรมอันเป็นวัฒนธรรมร่วมของผู้คนในภูมิภาคแถบนี้ จากการลงพื้นที่ศึกษาวัดหลายแห่งในแขวงบ่อแก้ว เมืองต้นผึ้ง พบว่าพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในสิมมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่ในความหลากหลายเหล่านั้นสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของศิลปกรรมลุ่มน้ำโขง ที่เกิดจากการผสมผสานรูปแบบศิลปะตามลักษณะของสกุลช่างแห่งอาณาจักรเชียงแสน สุโขทัย รวมทั้งล้านนา และล้านช้าง จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะในท้องถิ่น ดังตัวอย่างจากภาพถ่ายเหล่านี้

ภาพที่ สิม และพระประธานวัดทาดสุวรรณะผาคำ เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพที่ พระพุทธรูปปางต่างๆ ในวัดทาดสุวรรณะผาคำ เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพที่ วัดแก้วโพนสวนวันทาราม เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพที่ พระประธาน และพระไม้ที่พบที่วัดแก้ว โพนสวนวันทาราม

ภาพที่ วัดโพนไชยารามเมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพที่ พระประธานและพระพุทธรูปอื่นๆ ในสิมวัดโพธิ์ไชยาราม

ภาพที่ วัดสีดอนคาน บ้านน้ำเมืองใน เมืองต้นฝิ่ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพที่ พระประธานในสิมวัดสีดอนคาน บ้านน้ำเมืองใน เมืองต้นฝิ่ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพที่ สิมในวัดสีดอนไซ เมืองต้นฝิ่ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพที่ พระประธาน และพระพุทธรูปอื่นๆ ในวัดสีดอนไซ เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว
ภาพที่ สิมในสิมวัดหงสาวะดี เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว

ภาพลายเส้นตัวอย่าง แสดงลักษณะการผนวกรูปแบบของศิลปะสุโขทัยรวมเข้ากับแบบเชียงแสนในพื้นที่แขวงบ่อแก้ว (จากซ้ายไปขวา พระประธาน วัดแก้วโพนสะหวันทะนาราม วัดสุวรรณะผาคำ และวัดสิริมงคลไชยาราม)

2. ภูมิปัญญาในงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำโขง

จากการลงพื้นที่ศึกษา สัมภาษณ์พูดคุยกับเจ้าอาวาส ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ดำผู้แก่ และช่างชาวบ้าน พบว่าภูมิปัญญาในงานพุทธปฏิมาที่มีปรากฏในเขตลุ่มน้ำโขงพื้นที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ ประเทศไทย และเขตแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ล้วนเกิดจากประสบการณ์ในกระบวนการสร้างพุทธปฏิมา เป็นทรัพยากรความรู้ของท้องถิ่นที่เกิดจากทรัพยากรบุคคลนั้นคือช่าง นอกจากกระบวนการสร้างแล้วในงานพุทธปฏิมายังสามารถสะท้อนภูมิปัญญาในด้านการใช้ประโยชน์ และภูมิปัญญาในด้านการอนุรักษ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ภูมิปัญญาในด้านการสร้างพุทธปฏิมา

นอกเหนือจากทักษะในการสร้างรูปทรงของช่างปั้นหรือปฏิมากร ถือว่าเป็นภูมิปัญญาพื้นฐานในการได้มาซึ่งพระพุทธรูปปฏิมา ซึ่งเป็นเทคนิคที่เกิดได้เฉพาะบุคคล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นภูมิปัญญาเฉพาะบุคคล และเป็นภูมิปัญญาที่มีรูปแบบหรือกระบวนการที่คล้ายคลึงกับการสร้างรูปทรงในงานประติมากรรมโดยทั่วไป

ภูมิปัญญาที่เด่นชัดในกระบวนการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้นเกิดจากการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

วัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปใน ระยะเวลาของอินเดีย เช่น ในสมัยคันธารราฐ ได้แก่ ศิลา โดยนำมาสลักเป็นภาพเล่าเรื่อง ทั้งงานประติมากรรมนูนสูง นูนต่ำ และลอยตัว ในระยะต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปโดยการหล่อด้วยสำริด โดยเฉพาะในอินเดียภาคใต้ เช่น ในสมัยอมราวดีพบหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยในระยะแรกเริ่มตั้งแต่สมัยก่อนทวารวดี และในสมัยทวารวดีพบว่า มีการใช้วัสดุหลายอย่าง ได้แก่ ดินเผา ปูนปั้น ศิลา ทองสำริด จนกระทั่งถึงสมัยสุโขทัย ล้านนา อโยธยา และรัตนโกสินทร์ จึงมีวัสดุชนิดอื่นเพิ่มขึ้นมา ได้แก่ ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่างๆ หรือสลักจากศิลาแดงเป็นโคลน (การขึ้นรูปเป็นเค้าโครงอย่างคร่าวๆ) แล้วปั้นปูนทับ รวมทั้งการก่ออิฐถือปูน หากเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่โดยทั่วไปแล้ว ไม่ว่าพระพุทธรูปจะสร้างด้วยวัสดุประเภทใดก็ตาม มักมีการลงรักปิดทองด้วย ดังนั้นพระพุทธรูปส่วนมากจึงมีสีทองทั้งองค์

- ดินเผา ใช้ดินเหนียวปั้นเป็นพระพุทธรูป แล้วนำมาเผาไฟเพื่อให้เกิดความแข็งแรง ถ้ามีขนาดใหญ่ก็จะทำเป็นหลายชิ้นแยกเผา และนำมาประกอบเข้าด้วยกันในภายหลัง เสร็จแล้วอาจปั้นปูนทับ หรืออาจลงรักและปิดทองทับอีกครั้งหนึ่ง งานประติมากรรมดินเผาชิ้นส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมนูนสูงประดับศาสนสถาน โดยแสดงเป็นพระพุทธรูป และภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ

- ศิลา ศิลาที่นิยมนำมาใช้ในการทำพระพุทธรูป ได้แก่ หินทราย เพราะมีเนื้อละเอียด และสลักได้ง่าย ร่องลงมา ได้แก่ หินชั้นชนิดอื่นๆ หินชนวน และหินแกรนิต ในระยะหลังๆยังมีพวกหินสีต่างๆตระกูลควอตซ์ เช่น หินสีเขียวที่นำมาสร้างเป็นพระ-แก้วมรกต รวมทั้งหยกและหินอ่อน เทคนิคการสร้างพระพุทธรูปศิลานำมาใช้ทั้งในงานประติมากรรมนูนสูงและประติมากรรมลอยตัวในศิลปะทวารวดี และศิลปะขอม ที่พบในประเทศไทย ตั้งแต่หลังพุทธศตวรรษที่ 19ลงมา ในสมัยสุโขทัย ล้านนา และอโยธยา นิยมหล่อด้วยทองสำริดเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีการสลักศิลาปูนอยู่บ้างในศิลปะอโยธยา และสกุลช่างพะเยาในล้านนา

- ทองสำริด เป็นวัสดุที่นิยมนำมา สร้างพระพุทธรูปเป็นอย่างมาก มีส่วนผสมของโลหะที่สำคัญ 2 อย่าง คือ ทองแดงกับดีบุก ใช้เทคนิคการสร้างด้วยการหล่อที่เรียกว่า การใช้ความร้อนไล่ขี้ผึ้งออก หรือที่เรียกว่า “สูญขี้ผึ้ง” (lost wax) มีกรรมวิธีโดยย่อ คือ เริ่มด้วยการปั้นรูปเป็นเค้าโครง ด้วยดินเหนียวก่อน แล้วจึงปั้นหุ้มด้วยขี้ผึ้ง ตกแต่งรายละเอียดทุกส่วนของพระพุทธรูป เสร็จแล้วใช้ดินเหนียวผสมกับเกลบ และมูลโคกระบือหุ้มอีกชั้นหนึ่ง แล้วจึงนำไปหล่อ โดยวางพิมพ์ให้เศียรของพระพุทธรูปคว่ำลง แล้วจึงเทโลหะหลอมละลายใส่ลงในพิมพ์ โลหะจะไปแทนที่ขี้ผึ้งซึ่งละลายเมื่อโลหะแข็งตัวแล้ว จึงทุบดินที่พอกหุ้มไว้ ออกเมื่อนำไปตกแต่งเนื้อทองสำริดให้เรียบร้อยก็จะได้พระพุทธรูปทองสำริดตามที่ต้องการ เทคนิคการหล่อแบบนี้เป็นที่นิยมในการสร้าง พระพุทธรูปอย่างมากตั้งแต่สมัยโบราณมาจน ถึงปัจจุบัน

นอกจากทองคำดิ ยังมีแร่ธาตุสำคัญซึ่งถือว่าเป็นโลหะมีค่าที่อาจนำมาใช้หล่อพระพุทธรูป คือ ทองคำ และนาก นากเป็นส่วนผสมของทองคำ เงิน และทองแดง ทั้งทองคำและนากเมื่อหล่อเป็นพระพุทธรูป จะสุกปลั่งสวยงาม แต่เนื่องจากมีราคาแพงมากจึงมีจำนวนไม่มากนัก

- ปูนปั้น เป็นเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนทวารวดี และพบมากในสมัยทวารวดีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ปูนที่นำมาใช้ในการปั้นเป็น ปูนแบบโบราณที่เรียกว่า ปูนดำปูนหมัก โดยนำปูนจากธรรมชาติมาหมัก และตำเข้ากับส่วนผสมอย่างอื่นที่ทำให้เกิดความเหนียวและคงทนถาวร เช่น น้ำอ้อย งานปูนปั้นเป็นการสร้างขึ้นเพื่อประดับศาสนสถานนิยมสร้างเป็นภาพเล่าเรื่อง และลวดลายประดับ

- งานก่ออิฐถือปูน มักพบในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ โดยการก่ออิฐถือปูนเป็นโครงค้ำใน และปั้นปูนตกแต่งรายละเอียดด้านนอก จากนั้นจึงลงรัก โดยใช้ยางรักซึ่งเป็นยางไม้ผสมกับใบตองเผาไฟ เรียกว่า รักสมุก และขัดผิวให้เรียบ แล้วจึงปิดทองคำเปลวทับ ก็จะได้ผิวพระพุทธรูปที่ดูใกล้เคียงกับเนื้อสำริด นอกเหนือจากการก่ออิฐบางครั้งก็ใช้ศิลาแลงก่อ หรือทำเป็น โกลนก็มีส่วนค้ำด้านนอกปั้นปูนทับด้วยกรรมวิธีอย่างเดียวกัน

- ไม้ นำมาสร้างพระพุทธรูปโดยการแกะสลัก แล้วจึงลงรักปิดทอง ข้อดีของวัสดุที่เป็นไม้คือสามารถสร้างได้ง่าย และแสดง รายละเอียดของงานช่างได้ดี แต่มีข้อเสียคือไม่ค่อยมั่นคงถาวรและผุพังง่าย ดังนั้นจึงไม่พบหลักฐานแกะสลักไม้เหลืออยู่มากนัก มักปรากฏหลักฐานในงานศิลปกรรมรุ่นหลังเท่านั้นเช่นในสมัยอยุธยารัตนโกสินทร์ และงานช่าง พื้นเมืองในล้านนา และในภาค

นอกจากนี้ ยังมีวัสดุอื่นๆ ได้แก่ ทองเงิน นำมาสร้างพระพุทธรูปในลักษณะของการบุหรือทำเป็นแผ่นคูนนูน ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้วัสดุที่นิยมสร้างพระพุทธรูปปฏิมาที่เป็นองค์ประธานภายในลิม (โบสถ์)

2.2 ภูมิปัญญาในด้านการใช้ประโยชน์

การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในเขตลุ่มน้ำโขงพื้นที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ ประเทศไทย และเขตแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาวนั้น จากอดีตจวบจนปัจจุบันพบว่าส่วนใหญ่สร้างขึ้นจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นการอุทิศถวายให้กับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จาริกที่ฐานพระพุทธรูปบางองค์ มีกระบุรีที่สร้างถวาย ชื่อผู้ถวาย เหตุแห่งการสร้างถวาย เช่น สร้างถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และในช่วงสุดท้ายของการจาริกมักกล่าวขอกุศลผลบุญเพื่อให้เกิดผลในชาติหน้า หรือขอให้ถึงขั้นบรรลุปริณิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นกุศล และปรารถนาอันสูงสุดของการเป็นพุทธศาสนิกชน หากกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการสร้างพระพุทธรูปอุทิศถวายให้กับพระพุทธศาสนาเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนใช้

เป็นศูนย์กลางในด้านจิตใจ เป็นกุศโลบายในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีศีลธรรม จนพัฒนาเป็นวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลไปยังการดำเนินชีวิตที่สงบสุข

การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในพื้นที่แถบนี้บางชุมชนนิยมสร้างเพื่อประกอบพิธีกรรม หรือสร้างตามคติความเชื่อบางอย่าง เช่น การสร้างพระพุทธรูปทันใจ พระพุทธรูปขอฝน ซึ่งอาจเกิดจากความเชื่อที่สืบทอดกันมาของคนในชุมชนหรือรับเอามาจากท้องถิ่นอื่น หรืออาจจะเกิดจากคตินิยมที่สร้างขึ้นภายหลัง ซึ่งเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธรูปองค์นั้นๆ เช่น พระพุทธรูปทันใจมักสร้างขึ้นภายในวันเดียว เป็นพระพุทธรูปที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคลบ้นดาลให้เกิดสิ่งที่ต้องการขึ้นอย่างทันใจผู้ขอ พระพุทธรูปขอฝนเป็นพระพุทธรูปที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคลบ้นดาลให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาล สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับชุมชนของตน

จากการสังเกตพบว่า วัดในชุมชนบางแห่งนิยมสร้างพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานโดยเฉพาะในฝั่งประเทศไทยให้มีขนาดใหญ่ จากการสัมภาษณ์จึงทราบว่า พระพุทธรูปปฏิมาที่เป็นพระประธานในวัดบางแห่งจะมีขนาดใหญ่ นั่นเกิดจากความต้องการของชุมชนที่อยากสะท้อนภาพลักษณ์ของชุมชนให้คนภายนอกชุมชนเห็นว่า ชุมชนแห่งนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองในทางศาสนา มั่งคั่งทั้งในด้านเศรษฐกิจ และแสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่มีความมั่นคง นอกจากนี้ยังพบว่าบางชุมชนนิยมสร้างพระพุทธรูปให้มีขนาดหรือน้ำหนักเท่ากับผู้ที่สร้างถวาย ซึ่งถือว่าเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่สำหรับผู้สร้างถวาย

2.3 ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์

ภูมิปัญญาที่เกิดจากการอนุรักษ์นั้นปรากฏให้เห็นตั้งแต่ที่พระพุทธศาสนาเริ่มเผยแผ่ไปยังที่ต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปก็คือ การสร้างสัญลักษณ์ในการทำให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ และในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความสำคัญให้กับพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม การอนุรักษ์ทำได้หลายทาง ซึ่งในแต่ละทางล้วนเกิดจากภูมิปัญญาของผู้ที่ช่วยกันอนุรักษ์ จากการสัมภาษณ์พบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วพระพุทธรูปปฏิมาในเขตลุ่มน้ำโขงพื้นที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ ประเทศไทย และเขตแขวงบ่อแก้ว สปป. ลาวนั้น มีพุทธศาสนิกชนคอยช่วยกันดูแล โดยเฉพาะในฝั่งประเทศไทยจะพบพระพุทธรูปที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ และมักสร้างจากวัสดุที่เป็นสำริดในเวลาทำบุญทำความสะอาดแต่ละครั้งนั้น จะทำพบบำเหน็จหรือส่วนที่องค์พระเสียหายหรือชำรุดซึ่งทำให้สามารถซ่อมแซมและดูแลได้โดยง่าย ในฝั่ง สปป.ลาวนั้น พระพุทธรูปที่พบโดยส่วนใหญ่จะเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น จากการสอบถามพบว่า หากองค์พระเกิดการชำรุดเสียหายก็สามารถดำเนินการซ่อมแซมในทันทีโดยใช้ช่างปูนในพื้นที่ บางครั้งผลที่เกิดจากการซ่อมแซมจะทำให้ลักษณะที่เป็นแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไป แต่ในด้านความศรัทธาแล้วนั้น ต่อให้องค์พระพุทธรูปจะมีลักษณะเช่นใดก็ไม่สามารถทำลายความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระพุทธศาสนาไปได้